

TARPTAUTINIO SERVITUTO PRIPAŽINIMAS TARPTAUTINIŲ IR NACIONALINIŲ TEISMŲ SPRENDIMUOSE

Inga Griškevičienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4669
Elektroninis paštas testi@mrui.eu

Pateikta 2012 m. kovo 6 d., parengta spausdinti 2013 m. spalio 24 d.

doi:10.13165/SMS-13-5-4-14

Anotacija. *Tarptautinio servituto kaip tarptautinės teisės instituto egzistavimas kelia nemažai klausimų. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje daugelis tarptautinės teisės mokslininkų pripažįsta tokį reiškinį kaip tarptautinis servitutas, tačiau nagrinėjant jo pritaikymą teismų praktikoje ryškėja, kad šio tarptautinės teisės instituto pripažinimas yra neaiškus. Šiame straipsnyje yra nagrinėjami kai kurie nacionaliniai ir tarptautiniai teismų sprendimai, kuriuose teismai sprendė klausimą dėl tarptautinio servituto pripažinimo, pateikiama šio straipsnio autorės nuomonė dėl jų pripažinimo / nepripažinimo argumentų.*

Reikšminiai žodžiai: *tarptautinis servitutas, tarnaujanti valstybė, dominuojanti valstybė, teisė in rem.*

Įvadas

Šio straipsnio tyrimo objektas – tarptautinio servituto kaip tarptautinės teisės instituto įtvirtinimas ir jo pripažinimas kaip teisinės kategorijos tarptautiniuose bei nacionaliniuose teismų sprendimuose. Šios temos aktualumą lemia tai, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje yra nustatytas tarptautinis servitutas ir jis palankus Rusijos Federacijos interesams, t. y. per Lietuvos Respublikos teritoriją vyksta Rusijos piliečiai, gabenami kroviniai bei vykdomas karinis tranzitas iš Rusijos Federacijos į Kaliningrado sritį ir iš Kaliningrado srities į Rusijos Federaciją.

Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje neabejojama, kad tarptautinis servitutas kaip tarptautinės teisės institutas egzistuoja šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, nepaisant to, kad šią sąvoką tarptautinės teisės mokslininkai vis dar laiko kontroversiška. Tarptautinis servitutas aktualiausias buvo XX a., kai po kilusių karų buvo perbraižomas pasaulio žemėlapis ir dalijamasi teritorijomis. Nenuostabu, kad šiuo laikotarpiu tarp valstybių kilo daugiausia tarptautinių ginčų. Juos sprendė tarptautiniai teismai, arbitražai ir kitos institucijos, o šią teisinę kategoriją nagrinėjo tarptautinės teisės mokslininkai. Šiame straipsnyje autorė nagrinėja tris tarptautinius ir du nacionalinius teismų sprendimus, kuriais siekiama atskleisti tarptautinio servituto pripažinimą. Autorė pasirinko nagrinėti šiuos tarptautinių teismų sprendimus: 1910 m. *North Atlantic Coast Fisheries* bylą, 1923 m. SS „*Wimbledon*“ bylą, 1960 m. *Right of Passage over Indian Territory* bylą ir šiuos nacionalinius teismų sprendimus: 1914 *Dutch State Servitude in Prussia* bylą ir 1990 m. *Union of India v. Suku-mar Sengupta* bylą. Reikia pažymėti, kad tarptautinio servituto klausimas sprendžiamas ir kitose tarptautinių teismų bylose, tačiau šios bylos pasirinktos todėl, kad jose priimtais sprendimais ar argumentais teismai remiasi nagrinėdami kitas bylas. Dvi nacionalinių teismų bylos pasirinktos todėl, kad jose buvo pripažintas tarptautinio servituto egzistavimas. Reikia pažymėti, kad nė viena tarptautinė teisminė institucija savo sprendimuose nepripažino tarptautinio servituto, tačiau du nacionaliniai teismai savo sprendimuose jį pripažino kaip neišvengiamą būtinybę egzistavusiomis tos bylos aplinkybėmis.

Tyrimo tikslas – atskleisti tarptautinių ir nacionalinių teismų sprendimų argumentus, kuriais pripažįstamas / nepripažįstamas tarptautinio servituto institutas egzistavimas. Atliekant šį tyrimą taikyti įvairūs moksliniai metodai, pagrindiniai iš jų lingvistinė, dokumentų (šaltinio turinio), loginė, sisteminė, lyginamoji analizė.

1. Tarptautinių teismų argumentai nepripažįstant tarptautinio servituto egzistavimo

Pirmoji byla, kurioje buvo nagrinėtas tarptautinio servituto institutas ir kurioje aiškiai buvo pateikti argumentai nepripažįstant tarptautinio servituto egzistavimo, yra *North Atlantic Coast Fisheries* byla (1910 m.). Ginčas tarp Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų kilo dėl 1818 metų sutarties taikymo, kuria buvo reguliuojama žvejyba Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams tuometiniuose britų valdomuose Šiaurės Ame-

rikos vandenyse. Ši sutartis nustatė, kad Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojai turi laisvę žvejoti Niufaundlendo ir Kanados vandenyse¹.

Nuolatinis arbitražo teismas Hagoje (toliau – Teismas) sprendė kelis klausimus, tačiau su tarptautiniu servitutu buvo susijęs pirmasis klausimas, t. y. kokia apimtimi ginčas yra pagrįstas. Iš šio klausimo kilo dar du klausimai, kuriuos reikėjo išspręsti:

1. Ar Didžioji Britanija ir jos kolonijos (Kanada ir Niufaundlendas) pagrįstai turi teisę reguliuoti žvejybos laisvę, nustatytą 1818 metų sutartyje?

2. Ir, jei tokia teisė egzistuoja, ar šią teisę gali įgyvendinti Didžioji Britanija be Jungtinių Amerikos Valstijų sutikimo ir pritarimo?²

Jungtinės Amerikos Valstijos teigė, kad žvejybos laisvių suteikimas Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams Didžiajai Britanijai priklausančiuose vandenyse sudaro tarptautinį servitutą, nes ši laisvė Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams buvo suteikta „amžinai“ ir vienašališkai, todėl ji negali būti reguliuojama vietiniais teisės aktais. Iš to darytina išvada, kad Didžiosios Britanijos kaip tarnaujančios valstybės suverenitetas yra suvaržytas ir todėl Didžioji Britanija prarado teisę reguliuoti žvejybą dėl to, kad ją suteikė Jungtinėms Amerikos Valstijoms³. Didžioji Britanija nesutiko su Jungtinių Amerikos Valstijų argumentais dėl tarptautinio servituto egzistavimo.

Teismas atmetė Jungtinių Amerikos Valstijų argumentus dėl tarptautinio servituto egzistavimo, vadovaudamasis šiais pagrindiniais argumentais:

1. Nebuvo pateiktas joks įrodymas, kad Jungtinių Amerikos Valstijų ar Didžiosios Britanijos pareiškūnai derybų dėl 1818 metų sutarties metu būtų rėmęsi tarptautinio servituto doktrina.

2. Servitutu tarptautinėje teisėje yra aiškiai suteikta suvereni teisė ir apima santykius tarp *proedium dominans* ir *proedium serviens*; pagal 1818 metų sutartį viena valstybė suteikė laisvę žvejoti kitos valstybės gyventojams, tačiau tai nėra suvereni teisė, o tikrai ekonominė teisė.

3. Tarptautinio servituto doktrina iš esmės, kaip dabar yra aiškinama, kilo ypatinomis ir dabar jau pasenusiomis sąlygomis, kurios galiojo Šventosios Romos Imperijos laikais. Tuomet *domini terrae* nebuvo visiškai suverenios. Jos valdė tam tikras teritorijas priklausomai nuo Šventosios Romos Imperijos. Šios teritorijos *domini terrae* priklausė teoriškai, bet kai kuriais atvejais ir praktiškai, pavyzdžiui, kai reikėdavo ginčą spręsti Šventosios Romos Imperijos teismuose; jų teisės buvo labiau civilinės nei viešosios teisės prigimties ir labiau turėjo *dominium* nei *imperium* bruožų. Dėl šių priežasčių *domini terrae* neturėjo visiško suvereniteto. Šis kvazisuverenitetas, kuris įgijo tarpusavyje nesusijusių atributų skirtingais laikotarpiais, savo esme nepablogino tarptautinio servituto doktrinos ir visais atvejais suteikė pranašumą kitai teritorijai ir jos valdytojui, turinčiam visišką suverenitetą. Šiuolaikinės valstybės, ypačingai Didžioji Britanija, niekada nesutiko su suve-

1 Richards, E. The North Atlantic Coast Fisheries Arbitration. *Journal of the Society of Comparative Legislation*. 1910, 11(1): 19.

2 *North Atlantic Coast Fisheries Tribunal of Arbitration constituted under a Special Agreement signed at Washington, January 27th, 1909, between the United States of America and Great Britain*. Permanent Court of Arbitration, The Hague, 1910 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-05]. <<http://www.pca-cpa.org>>.

3 *Ibid.*

reniteto dalies turėjimu dėl to, kad jų konstitucijose reikalaujama, kad šiuolaikinės valstybės turėtų pagrindinius dalykus – suverenitetą ir nepriklausomybę.

4. Kadangi ši doktrina mažai susijusi su suvereniteto principu, kuris vyrauja valstybėse, turinčiose konstitucinio valdymo sistemą, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinės Amerikos Valstijose, ir, vystantis suverenių valstybių šiuolaikiniams tarptautiniams santykiams, mažai remiama šiuolaikinių tarptautinės teisės specialistų, todėl Teismas nepatvirtino šios doktrinos. Teismas galėjo patvirtinti tarptautinio servituto doktriną, jei būtų pateiktas aiškus tarptautinės sutarties įrodymas, tačiau, atsižvelgdamas į bendrus tarptautinės bendrijos interesus ir šios sutarties šalis, Teismas to nepadarė.

5. Jei žvejybos laisvė sukuria tarptautinį servitutą, tuomet tarptautinis servitutas suvaržo tarnaujančios valstybės suverenitetą tik tiek, kiek tarnaujančios valstybės įgyvendinamos suverenios teisės yra priešingos dominuojančios valstybės įgyvendinamai servituto teisei. Akivaizdu, kad kiekviena žvejybos reguliavimo taisyklė nustato tam tikrus žvejybos apribojimus. Nors šios taisyklės yra pagrįstos ir skirtos apsaugoti žvejybą bei įgyvendinamos siekiant apsaugoti bendruosius interesus, tačiau turi būti aiškiai atskirtos nuo tokių draudimų, kurie negali būti suderinami su servitutu⁴.

Tarptautinės teisės profesorius B. A. Boczekas pažymi, kad, sprendžiant klausimą dėl tarptautinio servituto egzistavimo, Teismo argumentai menkai vertinami šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir labai mažai tiko šiuolaikinių suverenių valstybių sistemose⁵.

Autorės nuomone, Teismas nepateikė jokių svarių argumentų paneigdamas tarptautinio servituto egzistavimą šioje situacijoje. Autorės nuomone, pirmasis Teismo tarptautinio servituto nepripažinimo pagrindas yra visiškai nepagrįstas, nes tarptautinio servituto egzistavimas nepriklauso nuo to, ar sutarties šalys derybų metu jį tiesiogiai įvardijo, ar ne. Tarptautinio servituto egzistavimas priklauso nuo to, ar galima įvardinti jo požymius, ar ne. Autorė savo straipsnyje „Tarptautinio servituto pripažinimas tarptautinėje teisėje“⁶⁶ išskyrė tokius tarptautinio servituto požymius:

1. Pastovumas arba ilgalaikiškumas.
2. Dviejų arba daugiau valstybių dalyvavimas.
3. Atsiradęs tarptautinės sutarties arba kitu pagrindu.

4. Vienos valstybės teisių įgyvendinimas („viešpataujanti teritorija“ – *territorium dominans*) kitos valstybės visoje teritorijoje arba jos dalyje („tarnaujanti teritorija“ – *territorium serviens*) arba viena valstybė yra įpareigota („tarnaujanti teritorija“ – *territorium serviens*) kitai ar kitoms valstybėms („viešpataujanti teritorija“ – *territorium dominans*) neįgyvendinti tam tikrų savo teisių visoje savo teritorijoje arba jos dalyje.

5. Atsiradęs dėl specialaus tikslo arba interesų, susijusių su teritorija.

Taigi šiuo atveju yra aiškūs tarptautinio servituto subjektai, t. y. Jungtinės Amerikos Valstijos – dominuojanti valstybė, arba kitaip tariant, naudos gavėja, ir Didžioji Britanija – tarnaujanti valstybė. Tarptautinio servituto objektas buvo 1818 metų sutartimi nustatyti Kanados ir Niufaundlendo vandenys, o jo turinys – ta pačia sutartimi nustatyta

4 *Supra* note 2.

5 Boczek, B. A. *International Law – A Dictionary*. USA: Scarecrow Press, 2005, p. 247.

6 Griškevičienė, I. Tarptautinio servituto institutas tarptautinėje teisėje: teoriniai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4): 1461–1477.

laisvė žvejoti Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams. Ši laisvė egzistavo gana seniai, t. y. Teismas pažymėjo, kad ji atsirado 1783 metais, o vėliau pakartota 1818 metų sutartyje, todėl tarptautinį servitutą galima įvardinti kaip ilgalaikį ir pastovų. Tarptautinis servitutas turi ir ketvirtąjį požymį, t. y. Jungtinės Amerikos Valstijos įgyvendino suteiktą žvejybos laisvę Didžiąjai Britanijai priklausiusiuose vandenyse. Be abejo, ši laisvė yra susijusi su specialiu tikslu, t. y. pagauti žuvis.

Taip pat autorė, kaip ir daugelis kitų tarptautinės teisės mokslininkų, nesutinka su Teismo nuomone, kad tarptautinis servitutas mažai susijęs su suvereniteto principu ir mažai remiamas šiuolaikinių tarptautinės teisės mokslininkų. Tarptautinis servitutas yra netgi labai susijęs su suvereniteto principu, nes tik suvereni valstybė gali suteikti tam tikras teises kitai suvereniai valstybei. Autorė sutinka, kad tuo metu, kai buvo nagrinėjama ši byla, gal ir nebuvo pakankamai teisės šaltinių, kuriuose būtų nagrinėjamas tarptautinis servitutas, tačiau Teismui priėmus šį sprendimą šiuo tarptautinės teisės institutu susidomėjo daug tarptautinės teisės mokslininkų.

Žvejybos laisvę Teismas įvardijo kaip ekonominę, o ne suverenią teisę, tačiau nepaiškino kodėl. Kai kurios tarptautinį servitutą sudarančios teisės, kaip, pavyzdžiui, tranzito teisė, taip pat gali būti susijusi su ekonominiais interesais, tačiau ji taip pat bus valstybės suvereni teisė.

Taip pat negalima sutikti su Teismo argumentu, kad tarptautinis servitutas apriboja tarnaujančios valstybės suverenitetą bei kartu ir suverenas teises. Vėlesnėse bylose, pavyzdžiui, SS „Wimbledon“ byloje, Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas pažymėjo, kad „savo išvadoje Teismas nesutinka, kad bet kuri sutartis, pagal kurią valstybė yra įpareigota atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų, yra suvereniteto apribojimas. Jokios abejonės, kad bet kokia sutartis, nustatanti tokio pobūdžio išipareigojimus, kurie riboja valstybės suverenių teisių įgyvendinimą, reikalauja, kad būtent tokiu būdu jie būtų įgyvendinti. Tačiau teisė tapti tarptautinio susitarimo dalyviu yra tarptautinio suvereniteto požymis“⁷.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, autorė mano, kad žvejybos laisvių suteikimas Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams Didžiąjai Britanijai priklausančiuose vandenyse sudaro tarptautinį servitutą.

Kita byla, susijusi su atsisakymu pripažinti tarptautinį servitutą esamomis aplinkybėmis. SS „Wimbledon“ byloje (1923 m.) Prancūzija, Italija, Japonija ir Didžioji Britanija padavė Vokietiją į Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą (toliau – Teismas), nes ji atsisakė praleisti anglų garlaivį „Wimbledon“, gabenantį karinę amuniciją Lenkijai per Kylio kanalą į Gdanską miestą. Lenkija tuo metu kariavo su Rusija. Vokietija neatsižvelgė į tai, kad 1919 metų Versalio taikos sutarties 380 straipsnis nustatė, kad „Kylio kanalas ir jo prieigos privalo būti išlaikyti laisvi ir atviri visų tautų komerciniams ir karo laivams taikos su Vokietija metu ir jais naudotis visiškai lygiomis sąlygomis“⁸.

Vokietija savo atsisakymą praleisti minėtą garlaivį grindė tuo, kad neutraliteto įsakymai, išleisti 1920 m. liepos 25 ir 30 dienomis, yra susiję su Lenkijos ir Rusijos karu,

7 Case of the SS „Wimbledon“, P.C.I.J., ser. A, No. 1, 1923.

8 Kelsen, H. *Principles of International Law*. 5 th ed., New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd, 2003, p. 346.

kurie ir uždraudė tranzitu gabenti tokios rūšies krovinius. Vokietijos 1920 m. liepos 25 d. neutraliteto įsakymo 1 straipsnis nustatė, kad „Ginklų, amunicijos, parako, sprogmenų ir kitų karui naudojamų medžiagų eksportas ir tranzitas yra draudžiamas tiek, kiek tai susiję su jų gabenimu į Lenkijos teritoriją ar Sovietų Sąjungos teritoriją“. Vokietija taip pat argumentavo, kad Versalio taikos sutarties 380 straipsnis neužkerta kelio taikyti šiuos neutraliteto įsakymus Kylio kanalui⁹.

Iškilo klausimas, ar Vokietija turėjo teisę neleisti anglų garlaiviui kirsti Kylio kanalo, kai Vokietija buvo neutrali ir tvirtino, kad, leisdama šiam garlaiviui kirsti Kylio kanalą, ji pažeis neutralitetą¹⁰.

Teismas nagrinėjo Versalio taikos sutarties 380 straipsnį dėl Kylio kanalo teisinio statuso. Teismas mano, kad sąlygos, nustatytos Versalio taikos sutarties 380 straipsnyje, yra kategoriškos ir nekelia jokių abejonių. Iš to darytina išvada, kad kanalas nustojo būti vidaus vandenimis ir nacionaliniu navigacijos vandens keliu. Jo naudojimosi teisė visiškai palikta valstybės, kurios laivas naudojami šiuo kanalu, nuožiūrai. Kylio kanalas tapo tarptautiniu vandens keliu, kuriuo pagal Versalio taikos sutartį numatyta garantuoti lengvesnį patekimą į Baltijos jūrą visų pasaulio tautų laivams, neišskiriant karo nei komercinių laivų. Čia galioja viena sąlyga, kad tarp tautos, kurios laivas plaukia Kylio kanalu, ir Vokietijos turi būti taika¹¹. Be to, vienašališkas teisės aktas negali būti viršesnis už Versalio taikos sutarties nuostatas¹².

Norint įrodyti, jog SS „Wimbledon“ byloje egzistavo teisė į laisvą plaukimą per Kylio kanalą vadovaujantis Versalio taikos sutarties 380 straipsnio sąlygomis, reikėjo įtikinti Teismą, kad ši teisė iš tikrųjų prilyginama servitutui pagal tarptautinę teisę, kuri priklauso Vokietijai. Taip pat reikėjo įrodyti, kad reikalingi visi draudimai ir apribojimai, susiję su suvereniteto įgyvendinimu, todėl šis servitutas privalo būti interpretuojamas kiek įmanoma griežčiau ir siauriau, ypatingai tais atvejais, kad jis negalėtų daryti įtakos teisėms, kylančioms iš neutraliteto karinių konfliktų metu. Teismo nebuvo prašoma priimti aiškios nuostatos klausimu, ar tarptautinės teisės srityje iš tikrųjų egzistuoja servitutas, analogiškas servitutui privatinėje teisėje. Visais atvejais, ar Vokietijos vyriausybė yra apribota servitutui, ar sutartiniu įsipareigojimu suteikti teisę laisvai perplaukti Kylio kanalą visų tautų laivams karo ar taikos metu pagal Versalio taikos sutarties nuostatas, faktas lieka tas, kad Vokietija privalo paklusti Versalio taikos sutarties nuostatomis, nepaisant to, kad niekas neabejoja, jog Kylio kanalą valdo Vokietija. Teismas jautėsi įpareigotas griežčiau neinterpretuoti straipsnio, nes kitu atveju tolesnė interpretacija būtų priešinga straipsnio esmei ir panaikintų tai, kas jau yra nustatyta¹³.

Teismas padarė išvadą, kad Vokietija būdama neutrali pažeidė savo įsipareigojimą ir privalėjo praleisti „Wimbledon“ laivą. Versalio taikos sutarties 380 straipsnis aiškiai api-

9 Feinaugle, C. *The Wimbledon*. 2008, Max Planck Encyclopedia of Public International Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-01]. < <http://www.mpepil.com/>>.

10 McNair, A. D. So-Called State Servitudes. *British Year Book of International Law* 6 Brit. Y. B. Int'l L. 111, 1925, p. 115.

11 *Supra* note 7, 25 para.

12 Feinaugle, C., *op. cit.*

13 *Supra* note 7, 34 para.

brėžė jos pareigą. Vokietija negalėjo remtis savo neutraliteto įsakymais dėl išpareigojimų, kuriuos prisiėmė pagal Versalio taikos sutarties 380 straipsnį¹⁴.

Taigi Teismas paliko atvirą klausimą, ar teisė į laisvą plaukimą per Kylio kanalą apima servitutą. Jis įrodinėjo, kad paprastas sutartinis išpareigojimas turi būti aiškinamas siaurai, kadangi kitu atveju apribos Vokietijos suverenias teises. Teismas laikėsi Versalio taikos sutarties 380 straipsnio, nes kitu atveju Vokietijos išpareigojimai būtų bereikšmiai. Galiojanti teisė į laisvą plaukimą nereiškia, kad Vokietija netenka savo suverenių teisių kaip neutrali valstybė, o atvirkščiai, įgyvendina savo suverenias teises. Tarptautinė praktika, atsižvelgiant į Sueco ir Panamos kanalų naudojimo teisinį reguliavimą, rodo, kad naudojimasis tarptautiniais vandens keliais nėra nesuderinamas su pakrantės suvereno neutralitetu. Taisyklės, nustatytos šių kanalų reguliavimui, yra nustatomos visam pasauliui, kad valstybės galėtų naudotis tarptautiniais vandens keliais, kurie jungia dvi jūras, nepaisant to, kad juos gali kirsti kariaujančios valstybės laivai, kariai ir kt., tačiau suverenios pakrantės valstybės, kurios jurisdikcijoje yra tarptautiniai vandens keliai, neutralitetui įtakos neturi¹⁵. Asmenų ir laivų judėjimui buvo taikomas nediskriminacijos principas. Kiekviena valstybė galėjo džiaugtis, jog šiuo atveju jos piliečiams, turtui ir laivams taikomas visiškos lygybės principas; teisės į perplaukimą nereikėjo įtvirtinti abipusėje sutartyse¹⁶.

Taip pat reikia pažymėti, kad šioje byloje teisėjas Schuckingas išdėstė atskirąją nuomonę, kad teisė į laisvą plaukimą per Kylio kanalą yra servitutas, kuris turi būti aiškinamas griežtai: „Teisė laisvai kirsti Kylio kanalą ... neabejotinai įgyja *servitus juris publici voluntaria* formą. Ši koncepcija, kuri per amžius įrodė, kad yra ypatingai naudinga tarptautinėje teisėje, yra, be abejo, šiuo metu ginčytinas dalykas tarp tarptautinės teisės specialistų, bet jos svarba akivaizdžiai padidėjo dėl taikos sutarčių sudarymo pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Šiose sutartyse buvo nustatyta labai daug teisinių situacijų, kurios gali būti laikomos ne kuo kitu, o servitutu tarptautinėje teisėje.“¹⁷ Visos sutartys, susijusios su servitutu, turi būti aiškinamos griežtai servituto prasme, nes jo dėka atsiranda išskirtinė teisė, kuri taikoma užsienio valstybės teritorijoje, ir ji turi kiek įmanoma mažiau riboti tos valstybės suverenitetą¹⁸.

Autorė pritarė ne tik teisėjo Schuckingo atskirajai nuomonei, bet ir daugumos tarptautinės teisės specialistų, tokių kaip F. A. Vali, H. D. Reid ir kt., nuomonei, kad teisė į laisvą plaukimą visų valstybių laivams tarptautiniais vandens keliais, kaip Kylio, Sueco ar Panamos kanalais, sudaro tarptautinį servitutą¹⁹. Šiuo atveju tarptautinio servituto su-

14 *Supra* note 7, 48 para.

15 Feinaugle, C., *supra* note 9.

16 Lagoni, R. *Kiel Canal*. 2009, Max Planck Encyclopedia of Public International Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-18]. < <http://www.mpepil.com/> >.

17 McNair, A. D., *supra* note 10, p. 115.

18 Spiermann, O. Professor Walther Schücking at the Permanent Court of International Justice. *European Journal of International Law*. 2013, 24(20): 788.

19 Tarptautinėje teisėje yra nusistovėję, kad valstybės, kurios valdo minėtus kanalus, turi *erga omnes* išpareigojimus visai tarptautinei bendrijai, t. y. jos išpareigoja užtikrinti, kad visų valstybių laivai įgyvendintų savo teisę į laisvą plaukimą šiais kanalais. Atkreiptinas dėmesys, kad tarptautinis servitutas yra tarptautinės teisės institutas, o *erga omnes* yra išpareigojimas tarptautinei bendrijai, kuris gali sudaryti tarptautinio servituto turinį. Taigi ne kiekvienas *erga omnes* išpareigojimas sudaro tarptautinio servituto turinį.

bjektais, iš vienos pusės, yra Vokietija, o iš kitos pusės – tarptautinė bendrija; tarptautinio servituto objektas yra Kylio kanalas, o jo turinys – teisė plaukti Kylio kanalu ir jo prieigomis laisvai ir atvirai visų tautų komerciniams ir karo laivams taikos su Vokietija metu ir jais naudotis visiškai lygiomis sąlygomis. Vokietija kaip tarnaujanti valstybė yra įpareigota praleisti kitų valstybių kaip dominuojančių valstybių komercinius ir karo laivus. Pastovumo požymį atspinti 1919 metais sudaryta Versalio taikos sutartis, o specialus tikslas yra laivų perplaukimas Kylio kanalu. Įsipareigojimai visai tarptautinei bendrijai tarptautinėje teisėje vadinami *erga omnes* įsipareigojimais. Todėl šiuo atveju Vokietijos įsipareigojimas leisti kitų valstybių komerciniams ir karo laivams laisvai perplaukti Kylio kanalą Vokietijai reiškia *erga omnes* įsipareigojimą ir toks įsipareigojimas gali sudaryti tarptautinio servituto turinį.

Dar viena byla, kurioje Tarptautinis Teisingumo Teismas priartėjo prie tarptautinio servituto instituto, tačiau jo nenagrinėjo, yra *Right of Passage over Indian Territory* byla (1960). Portugalijos vyriausybė Tarptautiniam Teisingumo Teismui pateikė ieškinį Indijai. Portugalijos teritorija, esanti Indijos Peninsulos srityje, yra sudaryta iš trijų rajonų: Goa, Damano ir Diu. Damano rajonas yra visiškai apsuptas Indijos teritorijos, be to, jis yra ir pakrantės rajonas. Portugalija Indijos teritorijoje turi du anklavus – Dadrą ir Nagar Havelį. Kad šie Portugalijos valdomi anklavai galėtų susisiekti tarpusavyje ir su pakrantės Damano rajonu, iškilo klausimas dėl Portugalijos teisės į laisvą perėjimą per Indijos teritoriją ir su šia teise susijusį Indijos įsipareigojimą. Ieškinyje teigiama, kad 1954 m. liepos mėn. Indijos vyriausybė, priešingai nusistovėjusiai praktikai, kliudė Portugalijai įgyvendinti teisę į perėjimą. Atviros kompanijos, kuri buvo vykdoma nuo 1950 metų, tikslas buvo aneksuoti Portugalijos teritorijas. Indija, be abejo, neigė tai. Vadovaujantis ieškiniu, anklavai Dadra ir Nagar Havelis buvo visiškai atkirsti nuo likusios Portugalijos teritorijos, todėl Portugalų valdžia negalėjo įgyvendinti savo suverenų teisių šiuose anklavuose²⁰.

Ieškinyje Portugalija pareiškė, kad teisė į perėjimą per Indijos teritoriją tarp Damano ir Dadros ir Nagar Havelio anklavų bei tarp šių anklavų būtų išplėsta taip, kad galėtų įgyvendinti savo suverenitetą anklavuose, kuris dabar priklauso nuo Indijos teisės reguliuoti ir kontroliuoti perėjimą. Ieškinyje taip pat teigiama, kad Indija, įgyvendindama savo galias reguliuoti ir kontroliuoti savo teritoriją, turi būti įpareigota nekliaudyti būtino perėjimo tam, kad Portugalija galėtų įgyvendinti savo suverenitetą anklavuose²¹.

Portugalija savo ieškinį dėl teisės į perėjimą formulavo vadovaudamasi vietiniu papročiu. Indija tam prieštaravo teigdama, kad joks vietinis paprotys negali atsirasti tik tarp dviejų valstybių. Teismui buvo neaišku, kodėl privalo būti daugiau nei dvi valstybės, tarp kurių gali susiformuoti vietinis paprotys. Teismas nemato priežasties, kodėl ilgai taikyta praktika tarp dviejų valstybių, kurioms priimtina reguliuoti savo tarpusavio santykius, neturėtų suformuoti pagrindų dvišalėms teisėms ir pareigoms tarp dviejų valstybių atsirasti²².

Teismas priėjo prie išvados, kad britų ir vėlesnio valdymo laikotarpiu privatiems asmenims, civiliams pareigūnams ir prekėms egzistavo nuolatinė ir vienoda praktika, lei-

20 Case Concerning Right of Passage Over Indian Territory (*Portugal v. India*). 1960, I. C. J. 6.

21 *Ibid.*

22 *Ibid.*

džianti laisvą perėjimą tarp Damano ir anklavų. Ši praktika, nepaveikta besikeičiančių režimų, taikyta ilgiau nei visą amžių, kol Indija tapo nepriklausoma valstybe. Teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes, nustatė, kad nusistovėjusi praktika šalims buvo priimtina bei iš šios praktikos kilo teisė ir su ja susijęs įsipareigojimas²³.

Teismas laikosi nuomonės, kad karinių pajėgų, karo policijos, ginklų ir amunicijos atžvilgiu nebuvo nustatyta jokios teisės į praėjimą Portugalijos naudai, kuri apimta su šia teise susijusį Indijos įsipareigojimą. Nusistovėjusi praktika rodo, kad šių kategorijų praleidimas buvo galimas tik gavus britų valdžios leidimą. Tokia pati tvarka buvo ir pasibaigus britų valdymo laikotarpiui²⁴.

Portugalija norėdama pagrįsti savo ieškinį dėl teisės į perėjimą vadovavosi bendru tarptautiniu papročiu ir bendraisiais teisės principais, pripažįstamais civilizuoatų tautų. Galima daryti išvadą, kad nusistovėjo praktika tarp britų ir Indijos valdžios, iš vienos pusės, ir Portugalijos, iš kitos pusės, aiškiai suprantama šalims, kuria vadovaujantis Portugalija įgijo teisę į perėjimą privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu. Teismas nemano, kad būtina nagrinėti, kas šiuo atveju turėtų būti taikomas – tarptautinis paprotys ar bendrieji teisės principai, pripažįstami civilizuoatų tautų, nes išvada būtų ta pati²⁵.

Karinių pajėgų, karo policijos, ginklų ir amunicijos atžvilgiu Teismas nustatė, kad praktika, nusistovėjusi tarp šalių dėl šių kategorijų perėjimo, reikalavo britų arba Indijos valdžios leidimo, todėl Teismui nėra būtinybės apibrėžti, yra ar nėra tarptautinis paprotys ar bendrieji teisės principai, pripažįstami civilizuoatų tautų, kuriais Portugalija gali vadovautis palaikydama savo ieškinį dėl teisės į perėjimą šių kategorijų atžvilgiu²⁶.

Teismas nagrinėjo konkrečią bylą, turinčią specialių bruožų. Istoriskai šis atvejis apima tokį laikotarpį ir susijęs su regionu, kuriame santykiai tarp kaimyninių valstybių nebuvo reguliuojami aiškiai suformuluotomis taisyklėmis, bet daugiausia buvo valdomi atsižvelgiant į nusistovėjusią praktiką. Todėl Teismas nustatė, kad aiški praktika, nusistovėjusi tarp dviejų valstybių, buvo įgyvendinta šalių kaip reguliuojanti jų tarpusavio santykius. Teismas privalo aiškiai išskirti, kad nusistovėjusi praktika apibrėžia šalių specialias teises ir įsipareigojimus. Tokia ypatinga praktika turi vyrauti prieš bendrąsias taisykles²⁷.

Dėl šių priežasčių Teismas nusprendė, kad:

Portugalija 1954 metais turėjo teisę į perėjimą įsiterpiančioje Indijos teritorijoje tarp Dadros ir Nagar Havelio anklavų ir Damano pajūrio rajono ir tarp šių anklavų būtina apimtimi. Dėl to Portugalija turėjo suverenitetą šiuose anklavuose, tačiau buvo priklausoma nuo Indijos įgyvendinamo reguliavimo ir kontrolės privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu;

Portugalija 1954 metais neturėjo teisės į perėjimą karinių pajėgų, karo policijos, ginklų ir amunicijos atžvilgiu;

23 *Supra* note 20.

24 *Ibid.*

25 *Ibid.*

26 *Ibid.*

27 *Ibid.*

Indija neveikė priešingai savo įsipareigojimams, kylantiems iš Portugalijos teisės į perėjimą privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu²⁸.

Taigi šioje byloje Teismas priartėjo prie servituto pripažinimo, nors ir netaikė jo spręsdamas Portugalijos ieškinį dėl teisės į perėjimą per Indijos teritoriją tarp Portugalijos Dadros ir Nagar Havelio anklavų ir Damano rajono. Teismas, nors ir pripažino teisės *in rem* egzistavimą, tačiau jos nekvalifikavo kaip „servituto“ ir patenkino Portugalijos ieškinį vadovaudamasis vietiniu papročiu. Toliau buvo nuspręsta, kad tokia teisė nėra bendra, nes ji negalėjo būti pritaikoma karinėms pajėgoms ar policijai ir šis reguliavimo dalykas pateko į Indijos reguliavimo ir kontrolės sritį, todėl ši teisė negalėjo būti pripažįstama servitutu *stricto sensu*. Teismas pabrėžė, kad suvereniteto teisės gali būti apribotos senatimi arba istoriniu susijungimu. Todėl iškilo klausimas, ar valstybių, kurios yra beveik visos apsuptos kitos valstybės teritorijos, tranzito teisės yra servitutai, ar paprotinės teisės²⁹. Svarbu atkreipti dėmesį į teisėjo Fernandeso atskirąją nuomonę šioje byloje. Jis teigia, kad leidimas nesukuria naujos teisės, tokios kaip teisė į perėjimą; leidimas – tai sąlygas nustatantis teisės aktas – kontrolės aktas. Vadinasi, pagrindinis skirtumas tarp tranzito valstybės galių, susijusių su laisvu tranzitu, yra tas, kad valstybė gali išplėsti ar nustatyti tranzito sąlygas, tačiau ne patį tranzitą *per se*³⁰.

Autorė, kaip ir daugelis kitų šiuolaikinės tarptautinės teisės mokslininkų (F. A. Vali, H. D. Reid, S. K. Verma, C. Feinaugle ir kt.), mano, kad tranzito teisės sudaro tarptautinio servituto turinį. Šiuo atveju tarptautinio servituto subjektai yra dvi valstybės – Indija ir Portugalija, objektas – Indijos teritorija, esanti tarp Damano rajono ir Dadros ir Nagar Havelio anklavų, ir Indijos teritorija, esanti tarp Dadros ir Nagar Havelio anklavų, turinys – teisė į perėjimą privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu. Šis tarptautinis servitutas turi ir pastovumo požymį, t. y. Teismas, nagrinėdamas bylą, vadovavosi vietiniu papročiu, kuris susiformavo per ilgą laiką. Indijos valstybė kaip tarnaujanti valstybė buvo įpareigota leisti Portugalijai (dominuojančiai valstybei) įgyvendinti teisę į perėjimą privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu. Taip pat galima įvardinti šio tarptautinio servituto specialų interesą, t. y. Portugalijos norą susisiekti su savo teritorijomis ir jose įgyvendinti savo suverenitetą. Taigi, nors Teismas ir neišskyrė tarptautinio servituto šioje byloje, tačiau tarptautinio servituto egzistavimą galima įžvelgti nagrinėjant jo požymius.

2. Nacionalinių teismų argumentai pripažįstant tarptautinio servituto egzistavimą

Nors tarptautiniai teismai atsisakė arba nesiryžo pripažinti tarptautinio servituto instituto anksčiau nagrinėtose bylose, tačiau nacionaliniai teismai (Kelno Aukščiausia-

---

28 *Supra* note 20.

29 Verma, S. K. *An Introduction to Public International Law*. New Delhi: PHI Learning Pvt. Ltd., 2004, p. 125–126.

30 Pogoretsky, V. Freedom Of Transit And The Principles Of Effective Right And Economic Cooperation: Can Systemic Interpretation Of GATT Article V Promote Energy Security And The Development Of An International Gas Market? *Journal of International Economic Law*. 2013, 16(2): 344.

sis Teismas ir Indijos Aukščiausiasis Teismas) šį insitutą nagrinėtose bylose pripažino. Apskritai tarptautinio servituto instituto pripažinimo klausimas nacionalinių teismų praktikoje nėra dažnas reiškinys, todėl autorė nagrinėja tik dvi nacionalinių teismų bylas, susijusias su šiuo institutu.

Pirmoji nacionalinio teismo byla, kuri pripažino tarptautinį servitutą, buvo *Dutch State Servitude in Prussia* byla. Kelno Aukščiausiasis Teismas (toliau – Teismas) 1914 m. balandžio 21 d. priėmė sprendimą dėl geležinkelio kompanijos „Aix-la-Chapelle-Maastricht“ – atsakovo. Ieškovas šioje byloje buvo įmonė „Thewis“, o Nyderlandų vyriausybė į bylą buvo įtraukta trečiąja šalimi.

Ieškovas tuo metu nuosavybės teise valdė daug namų Naustrasso miestelyje netoli Hercogenrato (Prūsija) Wendelino gatvėje. Ieškovas pareiškė teismui, kad šie namai patyrė žalą ir jų turtas nuvertėjo dėl Nyderlandų vyriausybės darbų kasykloje, kurioje ji veikė nuomininko teisėmis. Ieškovas prašė teismo pripažinti atsakovą kaltu ir įpareigoti jį sumokėti už patirtą žalą. Atsakovas prieštaravo pateiktam ieškiniiui³¹.

Teismas siekė išsiaiškinti, ar nuomininkas eksploatuodamas kasyklą Prūsijos teritorijoje buvo pavaldus Prūsijos teisei, reguliuojančiai darbą kasyklose, ir jo patirta žala turėtų būti vertinama atsižvelgiant į Prūsijos teisę, ar pripažinti patirtą žalą taikant Nyderlandų teisę³².

Teisinius kasybos santykius apibrėžė 1816 m. birželio 26 d. Sienos sutartis tarp Prūsijos ir Nyderlandų. Šia sutartimi buvo siekta aiškiai apibrėžti sienas tarp dviejų gretimų valstybių ir pašalinti kliūtis, kilusias dėl suvereniteto įgyvendinimo tam tikruose rajonuose. Taigi šios sutarties 18 straipsnis nustatė, kad „dalis Kerkradės rajono, esančio dešinėje Aix-la-Chapelle magistralės pusėje, ir Rolduko rajonas, esantis kairėje Vurmo upės pusėje“, yra perleidžiami Prūsijai. Sutarties 19 straipsnyje buvo nustatyta, kad „Kerkradės ir Rolduko rajonų perleidimas Prūsijai nesukels jokios žalos ar nepatogumų eksploatuojant anglių kasyklą“. Anksčiau ši kasykla priklausė Rolduko rajono vienuolynui. Dabar ir Kerkradės, ir Rolduko rajonai nuomos teisėmis yra valdomi Nyderlandų vyriausybės. Tokiu atveju Nyderlandų vyriausybė „ar jos vietoj teisėtas savininkas turi teisę perleisti rajonų dalyse tęsti darbus, naudingus anglių kasybai ar drenažo tikslams. Tačiau nepaisant to, kad inžinieriams yra išleistos instrukcijos, nustatyti mokesčiai ar nustatyta kitokia atsakomybė, tai negali Prūsijos vyriausybei kliudyti ar uždrausti anglių kasybą ar iškelti į paviršių iškastas anglis, taip pat negali sudaryti kliūčių parduoti iškastas anglis. Prūsijos vyriausybė perleistuose rajonuose taip pat negali suteikti lengvatų privatiems asmenims. Esančios lengvatos yra uždraustos pagal teisės aktus“³³.

Šioje byloje iškilo klausimas, ar interesai, kuriuos turėjo Nyderlandų vyriausybė kasykloje, buvo laikomi suteiktomis lengvatomis, kurias reguliavo Prūsijos teisė, ar šiuos interesus priskirti tarptautiniam servitutui, kurio Prūsijos teisė nereguliuoja. Pirmuoju atveju kasybos teisę reguliuotų Prūsijos privatinė teisė, o antruoju atveju – tarptautinė teisė. Teismas priėmė štai tokį sprendimą:

31 *Case of Dutch State Servitude in Prussia*. Supreme Court of Cologne, VII Civil Division, April 21, 1914 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-29]. <<http://www.jstor.org/pss/2187316>>.

32 An International Servitude. *The American Journal of International Law*. 1914, 8(4): 858.

33 *Supra* note 31.

„Trečioji šalis pateikė pareiškimą, kuriame teigia, kad turi būti atsižvelgta į sienos sutartį tarp Prūsijos ir Nyderlandų, kurios susitarimo prigimtis yra tarptautinė teisė ir pagal kurią dviejų kaimyninių valstybių teritorinis suverenitetas buvo abipusiškai apibrėžtas. Kerkradės ir Rolduko rajonų sritys perėjo Prūsijai, tačiau Nyderlandų vyriausybė išsaugojo teisę tęsti kasybą perleistose srityse. Taigi, jei trečioji šalis teisingai teigia, Prūsijos Nyderlandų vyriausybei suteikta kasybos lengvata negalėjo būti suteikta pagal Prūsijos civilinę teisę, o tai reiškia, kad tam tikros suverenios teisės perleistose srityse kyla iš teritorinio suvereniteto. Teismas sprendė klausimą, kokia apimtimi galioja teisė į anglių ir kitų mineralų kasybą šiose srityse, jei dalis teritorinio suvereniteto lieka Nyderlandams. Dėl šio fakto iškilo tarptautinio servituto klausimas, dėl kurio Nyderlandams kaip valstybei buvo suteikta kasybos teisė šiose srityse, kuriose galiojo jos pačios įstatymų leidžiamoji valdžia ir policijos priežiūra; tai reiškia, kad ji turėjo realias suverenias teises, kurios galiojo objektyviai, esančiam kitos valstybės teritorijoje.“³⁴

Panašu, kad šis sprendimas yra aiškus tarptautinio servituto pripažinimas. Esminis jo teisinio statuso elementas yra tas, kad valstybė, kurios naudai yra suteiktas tarptautinis servitutas, naudojami savo teisėmis kaip suverenas ir jos yra suteiktos iš suteikiančiojo suvereniteto³⁵. Autorė pritaria Teismo nuomonei, kad šioje byloje buvo aiškus tarptautinis servitutas. Autorė taip pat sutinka, kad tarptautinis servitutas yra susijęs su suverenitetu, tačiau nesutinka, kad Nyderlandams kaip dominuojančiai valstybei buvo perleista dalis Prūsijos suvereniteto. Vėliau tarptautiniai teismai pripažino, kad tarptautinio servituto atveju tarnaujanti valstybė neperduoda dominuojančiai valstybei savo suvereniteto dalies, o tik leidžia naudotis tam tikromis suvereniomis teisėmis, kylančiomis iš suvereniteto. Taigi Nyderlandams buvo leista naudotis kai kuriomis suvereniomis teisėmis, kylančiomis iš Prūsijos teritorinio suvereniteto. Taip pat reikia pažymėti, kad tarptautinį servitutą ryžosi pripažinti ne tarptautinis, o nacionalinis teismas.

Į šią bylą labai panaši *North Atlantic Coast Fisheries* byla (1910 m.), tik ten iškilo klausimas, ar Jungtinių Amerikos Valstijų naudojimas žvejybos laisve Didžiajai Britanijai priklausančiuose vandenyse sudaro tarptautinį servitutą. Autorės nuomone, Nuolatinis arbitražo teismas nepateikė svarių įrodymų nepripažindamas tarptautinio servituto egzistavimo šiuo atveju. Tokie nepripažinimo argumentai, kaip kad tarptautinis servitutas, yra mažai susiję su suvereniteto principu ir tarptautinės teisės specialistų vertintini kritiškai, nes, autorės nuomone, tarptautinio servituto egzistavimas priklauso nuo to, ar galima įvardinti jo požymius, ar ne.

Su tarptautinio servituto pripažinimu susijusi ir 1990 m. *Union of India v. Sukumar Sengupta* byla, kurioje sprendimą priėmė kitas nacionalinis teismas – Indijos Aukščiausiasis Teismas.

1947 metais Indijos nepriklausomybės aktu buvo įkurtos dvi nepriklausomos valstybės Indija ir Pakistanas. Sudaryta Sienų komisija turėjo nustatyti šių dviejų valstybių sienas. Po padalijimo tam tikra Indijos teritorija tapo anklavais Rytų Pakistane ir, atvirkščiai, tam tikra Rytų Pakistano teritorija tapo anklavais Indijos teritorijoje. Dehagramas ir Angarpota – tai du Pakistano anklavai Indijos teritorijoje³⁶.

34 *Supra* note 31.

35 *Supra* note 32, p. 859.

36 *Union of India and Ors vs. Sukumar Sengupta and Ors*, AIR 1990 SC 1692.

1958 metais Indijos ir Pakistano ministrai pirmininkai pasirašė sutartį, pagal kurią pasidalijo Berubari Sąjungą Nr. 12, kuri buvo laikoma Vakarų Bengalijos provincija, ir pasikeitė anklavais, esančiais Indijos ir Pakistano teritorijose³⁷. 1974 metais buvo pasirašyta sutartis tarp Indijos ir Bangladešo ministrų pirmininkų. Ši sutartis nustatė, kad Indija išsaugos pusę Berubari Sąjungos Nr. 12 teritorijos, kuri pagal 1958 metų sutartį turėjo būti perduota Pakistanui, o Bangladešas išsaugos Dahagramo ir Angarpotos anklavus, kurie anksčiau priklausė Pakistanui. Bangladešo valstybė susikūrė 1971 metais ir apėmė teritoriją, kuri buvo žinoma kaip Rytų Pakistanas arba Rytų Bengalas. Šiuo susitarimu Indija taip pat išnuomojo Bangladešui mažą teritoriją, vadinamą Tin Bigha, neribotam laikui, kad Dahagramo ir Angarpotos anklavai galėtų susisiekti su Panbari Mouza teritorija, priklausančia Bangladešui. 1974 metais sutartis taip ir neįsigaliojo³⁸.

1982 metų sutartimi tarp Indijos ir Bangladešo buvo pasiektas susitarimas dėl sąlygų, kuriomis Indija neribotam laikui išnuomojo Tin Bigha teritoriją, kad Bangladešo valstybė galėtų įgyvendinti savo suverenitetą Dahagramo ir Angarpotos teritorijose. Buvo sutarta, kad 1982 metų sutartis bus ankstesnės 1974 metų sutarties dalis. Taip pat buvo sutarta, kad išnuomotoje teritorijoje suverenitetas ir toliau priklausys Indijai, tačiau Bangladešas netrukdomas valdys ir naudosis šia teritorija. 1982 metų sutarties 4 ir 5 straipsniai nustatė, kad Indija ir Bangladešo valstybės viena kitai įsipareigojo, kad tiek Indijos, tiek Bangladešo piliečiai, įskaitant policijos pajėgas, pusiau karines ir karines pajėgas kartu su ginklais, karinėmis priemonėmis ir atsargomis turi teisę laisvai ir nevaržomai judėti išnuomotoje teritorijoje. Nereikalaujama, kad tokie Bangladešo keliautojai turėtų pasą ar kitą kelionės dokumentą. Indijos ir Bangladešo prekės taip pat yra laisvai gabenamos išnuomotoje teritorijoje. Iš Bangladešo nereikalaujama mokėti jokių muitų ar tranzito mokesčių. Indija gali išnuomotoje teritorijoje statyti geležinkelį arba tiesti požeminį tunelį, tačiau tai neturi trukdyti Bangladešo piliečių ir prekių laisvam ir nevaržomam judėjimui. Šios sutarties 9 straipsnis įtvirtino, kad nustačius teisės pažeidimą išnuomotoje teritorijoje bus taikoma Indijos arba Bangladešo nacionalinė teisė priklausomai nuo to, kurios valstybės pilietis padarė pažeidimą. Įvykus incidentui, kuris apima abi valstybes, priklausomai nuo aplinkybių bus imamasi veiksmų atkurti teisę ir tvarką. Jei pažeidimą padarys Indijos pilietis ir bus sulaikytas Bangladešo teisėsaugos pareigūnų, jis nedelsiant bus perduotas Indijai ir, atvirkščiai, jei pažeidimą padarys Bangladešo pilietis ir bus sulaikytas Indijos teisėsaugos pareigūnų, jis nedelsiant bus perduotas Bangladešui. Pagal šią sutartį buvo numatyta, kad Indija išlaikys likusią jurisdikciją išnuomotoje teritorijoje³⁹.

Šioje byloje buvo remtasi tarptautinės teisės mokslininko D. P. O. Connello nuomone, kad vienos iš paprotinių teisės normų, ribojančių suverenias teises, yra servitutai. Servitutai yra instruktivūs, kai kalbama apie bendrus klausimus ar paprotinės teisės normas suvaržančias suverenias teises gretimų valstybių naudai. Tokios sutartys, kaip pasirašytos tarp Indijos ir Bangladešo, išskyrus žvejybos atvejus, yra servituto pavyzdžiai, nes paprastai jie yra susiję su laisvu perėjimu ar tranzitu⁴⁰.

37 *Supra* note 36.

38 *Ibid.*

39 *Ibid.*

40 *Ibid.*

Nenuginčijamas argumentas yra tas, kad valstybė turi priėjimo teisę prie savo anklavų per užsienio valstybės teritoriją, ir jie egzistuoja todėl, kad jiems yra suteikti vadinamieji būtinieji patogumai, todėl visi anklavai yra servitutai. Tačiau Tarptautinis Teisingumo Teismas *Right of Passage over Indian Territory* byloje teisės į perėjimą nepripažino tarptautiniu servitutu, nes vadovavosi vyraujančia praktika ir jam nebuvo jokios būtinybės vadovautis tarptautine teise. Faktiškai yra taip, kad laisvas perėjimas reiškia ribotą perėjimą, nes valstybė, kuriai priklauso teritorija, gali reguliuoti, kaip kitai valstybei įgyvendinti savo teises⁴¹.

Indijos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad Bangladešas pagal tarptautinę teisę ir nusistovėjusias paprotinės teisės normas turi teisę susisiekti su Dahagramo ir Angarpotos anklavais per Indijos teritoriją. Ši tarptautinė praktika ir paprotinės teisės normos buvo įtvirtintos sutartyse. Taip pat reikia pažymėti, kad Bangladešui buvo suteikta teisė į perėjimą karinėms, pusiau karinėms, policijos pajėgoms kartu su ginklais ir kitokiomis karinėmis priemonėmis per Tin Bigha teritoriją. Taigi šios Bangladešui suteiktos lengvatos apima tarptautinius servitutus Indijos teritorijoje, tačiau servituto pripažinimas nepaneigia Indijos suvereniteto. Indijos suverenitetui šioje teritorijoje buvo nustatyti tam tikri apribojimai, kad Bangladešas minėta teritorija naudotųsi savo interesams. Reikia pažymėti, kad šiuos apribojimus nusistatė pati Indija. Šąvoka „servitutas“ reiškia prisiimtą apribojimą, o servituto suteikimas nereiškia teritorijos perleidimo. Žemesnės instancijos teismas nesprendė ginčo dėl 1982 metų sutarties 9 straipsnyje vartojamo žodžių junginio „likusi jurisdikcija“ todėl, kad Indija išlaiko šioje teritorijoje savo suverenitetą, nors *de facto* ir realus suverenitetas buvo perduotas Bangladešui. Aukščiausiasis Teismas sutiko su žemesnės instancijos teismo sprendimu, kad Tin Bigha teritorija nebuvo perleista Bangladešui pagal 1974 ir 1982 metų sutartis, taip pat nebuvo jokio suvereniteto atsisakymo⁴².

Taigi šioje byloje Indijos Aukščiausiasis Teismas apibūdino teritorinį patogumą, suteiktą Bangladešui naudotis Indijos vieta, vadinama Tin Bigha, kaip servitutą tarptautinėje teisėje. Tarptautinės teisės mokslininko S. K. Verma nuomone, šis teritorinis patogumas laikui bėgant subręst tapti senaties teise⁴³.

Autorė sutinka su šioje byloje Indijos Aukščiausiojo Teismo išdėstytais argumentais, kodėl Bangladešui priklausanti teisė į priėjimą prie savo anklavų sudaro tarptautinį servitutą. Tarptautinio servituto institutui tarptautinėje teisėje šis teismo sprendimas svarbus tuo, kad nacionalinis teismas teisę į perėjimą, kuri sudaro tarptautinio servituto turinį, įvardijo kaip teritorinį patogumą.

Išvados

1. Apibendrinant nagrinėtų tarptautinių teismų bylas galima daryti išvadą, kad tarptautiniai teismai atsisakė pripažinti tarptautinį servitutą arba iš viso atsisakė jį nagrinėti pateikdami bendrą argumentą, kad suteiktos teisės ar laisvės nebuvo tiesiogiai įvardi-

41 *Supra* note 36.

42 *Ibid.*

43 Verma, S. K., *supra* note 29, p. 126–127.

jamos sutartyse kaip tarptautiniai servitutai. Pavyzdžiui, tarptautiniai teismai atsakė pripažinti tarptautinį servitutą, nes jie nebuvo tiesiogiai įvardijami šiose sutartyse: 1818 metų sutartis tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Didžiosios Britanijos dėl žvejybos laisvės (*North Atlantic Coast Fisheries* byla), o SS „*Wimbledon*“ byloje iš viso teismas atsakė nagrinėti tarptautinį servitutą, t. y. nei jį pripažino, nei paneigė, nes 1919 metų Versalio taikos sutartyje apie jį taip pat nebuvo tiesiogiai užsiminta. *Right of Passage over Indian Territory* byloje buvo remtasi net ne sutartimi, o vietiniu papročiu, todėl akivaizdu, kad ir šiuo atveju tarptautinis servitutas niekur nebuvo tiesiogiai įvardintas. Visai kita situacija yra nacionaliniams teismams nagrinėjant bylas, susijusias su tarptautiniu servitutu. Žinoma praktika nėra gausi, tačiau nacionaliniai teismai remdamiesi tarp valstybių pasirašytais sutartimis, kaip, pavyzdžiui, 1816 metų Sienos sutartimi tarp Prūsijos ir Nyderlandų (*Dutch State Servitude in Prussia* byla) arba 1982 metų sutartimi tarp Indijos ir Bangladešo (*Union of India v. Sukumar Sengupta* byla), nustatė, kad tose sutartyse įtvirtintos teisės ar teritoriniai patogumai sudaro tarptautinį servitutą. Autorės nuomone, tarptautinio servituto egzistavimas priklauso ne nuo to, ar jis yra įtvirtintas sutartyje, ar egzistuoja papročio pagrindu, o nuo to, ar galima įvardinti jo požymius toje situacijoje, ar ne.

2. Galima pateikti ir kitus tarptautinių teismų argumentus nepripažįstant tarptautinio servituto egzistavimo:

North Atlantic Coast Fisheries byloje Nuolatinis arbitražo teismas nagrinėjo tarptautinį servitutą, tačiau žvejybos laisvę, suteiktą Jungtinėms Amerikos Valstijoms, pripažino ne tarptautiniu servitutu, o tik ekonomine laisve. Be to, Teismas manė, kad tarptautinis servitutas yra mažai susijęs su suvereniteto principu ir nėra pakankamai remiamas tarptautinės teisės specialistų. Dėl šios nuomonės Teismas ne kartą buvo kritikuotas žymių tarptautinės teisės mokslininkų veikaluose. Autorės nuomone, tarptautinių teismų pateikti argumentai, nepripažįstantys ar atsakantys pripažinti tarptautinio servituto egzistavimą, vertintini kritiškai, nes tarptautinio servituto egzistavimas priklauso nuo to, ar galima įvardinti jo požymius, ar ne. Autorė daro išvadą, kad šioje byloje egzistavo tarptautinis servitutas, t. y. buvo aiškūs tarptautinio servituto subjektai, t. y. Jungtinės Amerikos Valstijos – dominuojanti valstybė, arba, kitaip tariant, naudos gavėja, ir Didžioji Britanija – tarnaujanti valstybė. Tarptautinio servituto objektas buvo 1818 metų sutartimi nustatyti Kanados ir Niufaundlendo vandenys, o jo turinys – ta pačia sutartimi nustatyta laisvė žvejoti Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams. Ši laisvė egzistavo gana seniai, t. y. Teismas pažymėjo, kad ji atsirado 1783 metais, o vėliau pakartota 1818 metų sutartyje, todėl tarptautinį servitutą galima įvardinti kaip ilgalaikį ir pastovų. Tarptautinis servitutas turi ir ketvirtąjį požymį, t. y. Jungtinės Amerikos Valstijos įgyvendino suteiktą žvejybos laisvę Didžiajai Britanijai priklausiusiuose vandenyse. Be abejo, ši laisvė yra susijusi su specialiu tikslu – pagauti žuvis.

SS „*Wimbledon*“ byloje Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas paliko atvirą klausimą, ar teisė į laisvą plaukimą per Kylio kanalą sudaro tarptautinį servitutą, nors šios bylos teisėjas M. Schuckingas išdėstė savo atskirąją nuomonę, kad tai yra servitutas, kuris turi būti aiškinamas griežtai. Autorės nuomone, tarptautinio servituto egzistavimą šioje byloje rodo šie požymiai: tarptautinio servituto subjektai, iš vienos pusės, yra Vokietija, o iš kitos pusės – tarptautinė bendrija; tarptautinio servituto objektas yra Kylio kanalas, o jo turinys – teisė plaukti Kylio kanalu ir jo prieigomis laisvai ir atvirai visų tautų komerciniams ir karo laivams taikos su Vokietija metu ir jais naudotis visiškai lygiomis sąlygomis.

Vokietija kaip tarnaujanti valstybė yra įpareigota praleisti kitų valstybių kaip dominuojančių valstybių komercinius ir karo laivus. Pastovumo požymį atspinti 1919 metais sudaryta Versalio taikos sutartis, o specialus tikslas yra laivų plaukimas Kylio kanalu.

Right of Passage over Indian Territory byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas vėlgi nesiejo Portugalijai priklausiusios teisės į perėjimą su tarptautinio servituto institutu, nors ir pripažino daiktinės teisės egzistavimą. Autorės nuomone, šiuo atveju tarptautinio servituto subjektai yra dvi valstybės – Indija ir Portugalija, objektas – Indijos teritorija, esanti tarp Damano rajono ir Dadros ir Nagar Havelio anklavų, ir Indijos teritorija, esanti tarp Dadros ir Nagar Havelio anklavų, turinys – teisė į perėjimą privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu. Šis tarptautinis servitutas turi ir pastovumo požymį, t. y. Teismas, nagrinėdamas bylą, vadovavosi vietiniu papročiu, kuris susiformavo per ilgą laiką. Indijos valstybė kaip tarnaujanti valstybė buvo įpareigota Portugalijai (dominuojančiai valstybei) leisti įgyvendinti teisę į perėjimą privačių asmenų, civilių pareigūnų ir prekių atžvilgiu. Taip pat galima įvardinti šio tarptautinio servituto specialų interesą, t. y. Portugalijos norą susisiekti su savo teritorijomis ir jose įgyvendinti savo suverenitetą.

3. Nacionalinių teismų praktika tarptautinio servituto pripažinimo klausimu nėra gausi. *Dutch State Servitude in Prussia* byloje, kurią nagrinėjo Kelno Aukščiausiasis Teismas, pripažino, kad Nyderlandų Vyriausybei priklausančios kasybos teisės Prūsijos teritorijoje sudaro tarptautinį servitutą, t. y. Nyderlandų vyriausybės suvereni teisė, kuri galioja objektui, esančiam kitos valstybės teritorijoje. O *Union of India v. Sukumar Sengupta* byloje Indijos Aukščiausiasis Teismas pripažino teisę į perėjimą (ją dar įvardijo būtinuoju patogumu arba lengvata), suteiktą Bangladešui naudotis ir valdyti Indijai priklausančią Tin Bigha teritoriją kaip servitutą tarptautinėje teisėje.

Literatūra

An International Servitude. *The American Journal of International Law*. 1914, 8(4).

Boczek, B. A. *International Law – A Dictionary*. USA: Scarecrow Press, 2005.

Case Concerning Right of Passage Over Indian Territory (Portugal v. India). 1960, I. C. J. 6.

Case Of Dutch State Servitude in Prussia. Supreme Court of Cologne, VII Civil Division, April 21, 1914 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-29]. <<http://www.jstor.org/pss/2187316>>.

Case Of The SS „Wimbledon“, P.C.I.J., ser. A, No. 1, 1923.

Feinagle, C. *The Wimbledon*. 2008, Max Planck Encyclopedia of Public

International Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-01]. <<http://www.mpepil.com/>>.

Griškevičienė, I. Tarptautinio servituto institutas tarptautinėje teisėje: teoriniai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4): 1461-1477.

Kelsen, H. *Principles of International Law*. 5 th ed. New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd, 2003.

Lagoni, R. Kiel Canal. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2013-08-18]. <<http://www.mpepil.com/>>.

McNair, A. D. So-Called State Servitudes. *British Year Book of International Law* 6 *Brit. Y. B. Int'l L.* 111, 1925.

- North Atlantic Coast Fisheries Tribunal of Arbitration constituted under a Special Agreement signed at Washington, January 27th, 1909, between the United States of America and Great Britain*, Permanent Court of Arbitration, the Hague, 1910 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-05]. <<http://www.pca-cpa.org>>.
- Pogoretskyy, V. Freedom of Transit and the Principles of Effective Right and Economic Cooperation: Can Systemic Interpretation of Gatt Article V Promote Energy Security and the Development of an International Gas Market? *Journal of International Economic Law*. 2013, 16(2).
- Richards, E. The North Atlantic Coast Fisheries Arbitration. *Journal of the Society of Comparative Legislation*. 1910, 11(1).
- Verma, S. K. *An Introduction to Public International Law*. New Delhi: PHI Learning Pvt. Ltd., 2004.
- Union of India and Ors vs. Sukumar Sengupta and Ors*, AIR 1990 SC 1692.

RECOGNITION OF INTERNATIONAL SERVITUDE IN INTERNATIONAL COURT CASES

Inga Griškevičienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The institute of international servitude is recognized in the theory of International Law, despite the fact that this category is still controversial. The international servitude has been transferred from private law and originated during the feudal time. In this article, the author scrutinizes the international servitude, following international and national judicial decisions.*

The international servitude was scrutinized for the first time in the North Atlantic Coast Fisheries case by the Permanent Court of Arbitration in 1910. In this case, the Court decided that the liberty to fish granted to the United States of America by Great Britain was a purely economic right and it did not constitute an international servitude. The Court decided that the doctrine of the international servitude is being but little suited to the principle of sovereignty and has found little support from modern publicists. The Court was criticised for this view many times by the modern publicists of International Law.

In the case of Dutch State Servitude in Prussia judged by the Supreme Court of Cologne, it was recognized that the mining rights which belonged to the Government of Holland in the territory of Prussia constituted the international servitude. It was the first time when a national court recognized the existence of the international servitude in International Law.

The Permanent Court of International Justice in the SS Wimbledon case did not recognize the right of the S.S. "Wimbledon" to free passage through the Kiel Canal under the terms of Article 380 of the Treaty of Versailles as the international servitude. The judge M. Schücking in the Dissenting Opinion stated that this situation concerned servitudes and must be interpreted restrictively.

The International Court of Justice in the Right of Passage over Indian Territory case did not recognize the right to passage over Indian territory for Portugal as the international servitude, but stated it as real right. The Supreme Court of India in the Union of India v. Sukumar Sengupta case stated it as the same right to free passage over Teen Bigha territory, which was granted to Bangladesh by India as the international servitude.

International institutions did not recognize the international servitude in their decisions, but national courts did recognize it as an inevitable necessity, which was obvious consideration in some cases.

Keywords: *international servitude, a dominant state, a servant state, right in rem.*

Inga Griškevičienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto lektorė, doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptis: tarptautinė teisė.

Inga Griškevičienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of International and European Union Law, Lecturer, Doctoral student. Research interest: international law.